

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд
за придобиване на образователна и научна степен

„ДОКТОР“

Област на висше образование: 3.Социални, стопански и правни науки,
Професионално направление 3.3 Политически науки (Политология)
Докторантска програма Политология (Сравнителна политология)

Автор на дисертационния труд:

Бианка Бориславова Богоевска

докторант към катедра „ Политология”

във Философския факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски”

Тема на дисертационния труд:

**„Отговорност и отчетност на изпълнителната власт при противодействието на
тероризма в България, Великобритания и Германия в периода 2009-2020 г.“**

Научен ръководител: доц. д-р Даниел Смилов

Рецензент: проф. д-р Мартин Белов

Назначен съм за член на научното жури със Заповед на Ректора на Софийския университет № РД-38-111 от 21.02.2024 г. за присъждане на образователна и научната степен „доктор” в професионално направление 3.3. Политически науки (Политология). След запознаване с дисертационния труд и другите, приложени към заявлението документи, стигнах до следните изводи:

1. КРАТКИ БИОГРАФИЧНИ ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТА

Докторантът Бианка Богоевска е редовен докторант в направление „Сравнителна политология“ в СУ „Св. Климент Охридски“. Според приложената автобиография тя има интереси в областта на международната сигурност, правата на човека и комуникационния анализ. Г-жа Богоевска притежава бакалавърска степен по „Политология“ от СУ „Св. Климент Охридски“ и магистърска по „Право и политика на международната сигурност“ от Амстердамския свободен университет. Като част от бакалавърската си програма изучава международни отношения в продължение на един семестър по програма „Еразъм+“ във Варшавския университет. Магистърската теза на докторанта е посветена на наративите, свързани със създаването и развитието на механизмите за отговорност и отчетност на Европол. Бианка Богоевска работи като старши медиен анализатор и е съучредител на Амнести Интернешънъл България.

2. ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТУРАТА

Бианка Бориславова Богоевска е зачислена като редовен докторант със Заповед на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ за зачисляване в докторантура № РД 20-353/05.02.2020г. Докторантката е отчислена с право на защита на 31.01.2022г. Научният ръководител на г-жа Богоевска е доц. д-р Даниел Смилов.

Бианка Богоевска има и две публикации по темата (едната от които предстои да бъде публикувана). Това са статиите Богоевска, Б. (2023). Мястото на правата на човека и върховенството на правото в медийното отразяване на тероризма: сравнение между

България и Германия (2009-2020). В: Ангелова, В. и Попова, С. (съст.), Медиалог (с. 122-148).

Богоевска, Б. (2024). Динамика в нормативно уредения съдебен контрол върху превантивните антитерористични правомощия на правителството в България (2009-2020). В: Постглобалност: криза и бъдеще. - Предстои да бъде публикувана от Югозападен университет „Неофит Рилски“, приложено уверение на стр. 2.

Тя има и една допълнителна публикация, а именно статията Богоевска, Б. (2022). Комуникационните подходи на правителствените ръководители на България и Германия по отношение на коронавирусната пандемия: сравнителен дискурсивен анализ (март 2020 – юли 2021). В: Манов, Б. и др. (съст.), Сборник от докторантски разработки, представени на Докторантско училище и 5-а Докторантска научна сесия на Философски факултет към Югозападен университет „Неофит Рилски“ (с. 299-318).

3. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е на тема „Отговорност и отчетност на изпълнителната власт при противодействието на тероризма в България, Великобритания и Германия в периода 2009-2020 г.“. Той е в обем от 220 страници (66 387 думи). Разработката включва титулна страница, съдържание и библиография, както и същински текст. В съдържателната част на дисертацията са обособени увод и четири глави (сред които и заключение), като главите са допълнително разделени на отделни структурни части. Трудът съдържа 345 бележки под линия. Списъкът с използвана литература включва източници на английски и български език. Сред тях има както първични, така и вторични източници. Разгледани и цитирани са също така статии в медиите, както и множество нормативни актове и съдебни решения.

4. ПРИНОСИ И СЛАБОСТИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертацията е посветена на проекциите на принципно важна тема в конституционното право и политологията. Това е проблемът за отговорността на изпълнителната власт. Той е централен за парламентарните системи като цяло и за трите конституционни системи, на които докторантът се е спрял като обект на своето изследване – България, Великобритания и ФРГ. Проблемът за отговорността на

правителството и неговата отзивчивост и отчетност като част от нея е подробно и задълбочено изследван както в световната, така и в българската конституционна теория. Той е разглеждан и в политическата философия, политологията и теорията на политиката. От дисертационния труд е видно, че докторантът познава предимно литературата, която е свързана с неправни изследвания.

Дисертацията разглежда темата не от общотеоретична политологична или конституционноправни гледна точка, а от гледище на секторна политика и специфичен теоретичен дискурс. Става въпрос за проекциите на отговорността на правителството в специфичната област на антитероризма и свързаните с него политики. В този смисъл, разработката притежава познавателен потенциал и би могла да провокира интересни секторни дискусии. Това се дължи както на значимостта на политиките за борба с тероризма, така и на наистина интересния проблем как тези политики рефлектират върху междуинституционалните отношения „правителство-парламент“ и „правителство-съдебна власт“.

Авторът поставя в центъра на своето изследване дефинираното от нея като „почти аксиоматичното схващане“, че антитерористичните мерки „през последните години са довели до непропорционална експанзия и намалена отговорност и отчетност на изпълнителната власт“. Централна теза на дисертацията е, че „глобална криза като тази от 2015 г. не намалява, а дори частично засилва отговорността и отчетността на изпълнителната власт в трите държави“. Богоевска твърди, че „кризата от 2015 г. парадоксално не води до допълнително влошаване в това отношение, а до частичен напредък в рамките на по-мощния регрес, развил се след 2001 г.“ Тя счита, че това се дължи на „множеството критики (напр. от страна на Европейския парламент по отношение на извънзаконните (вероятно авторът има пред вид незаконни – бел. моя М.Б.) задържания на територията на европейски държави, както и на собствения стремеж на правителствата да са по-ефективни и на засиленото възприемане на парламентите и съдилищата не като пречка, а като съюзници в една обща борба с тероризма“.

В контекста на видими тенденции към депарламентаризация, агенцификация и управление на съдиите през последните години тази контраинтуитивна теза на докторанта представлява интерес и събужда внимание към интелектуалната провокация, която тя носи. Тезата е подкрепена и с конкретни данни, от които изглежда, че специално в областта на превенцията на тероризма не се наблюдава засилване на изпълнителната власт, а като че ли по-скоро езекутивата бива „опитомена“ и потенциалните ѝ властови

ексцеси биват овладяни през механизмите на парламентарната отговорност и съдебната отговорност (неправилно отчасти дефинирани от автора като „отчетност“).

Въпреки че прочитът на дисертацията не ме убеди в тази теза, не може да се отрече значителния емпиричен материал, предоставен от докторанта, както и интересните му интерпретации. Ето защо, бих отдал предимство на усилията на докторанта, отколкото на моето разбиране, тъй като науката често пъти е интелектуален диалог, който не е задължително (а в една постмодерна ситуация дори е и невъзможно) да завърши с единомислие.

С други думи, считам, че разработка, посветена на анализ на спецификите на междуинституционалните взаимоотношения, водещи до правителствена отговорност в областта на антитероризма, е полезна и нова за българския научен дискурс. Дисертационният труд систематизира информация и данни и предлага тези, които имат потенциала да предизвикат дебат по тази важна и интересна тема с теоретично и практическо значение.

Съгласно изрично заявеното намерение на автора, дисертацията се основава на два теоретични дискурса. Богоевска ги определя като теория за „изначалното възприемане на отговорността и отчетността като основен стълб на върховенството на правото“ и теорията за т. нар. милитантна демокрация. Вторият термин не е безспорен като превод на български език и не се изчерпва само с теориите на посочените в дисертацията трима автори, а е по-скоро широко възприет, например в немската конституционна теория най-вече под формата на „демокрация в готовност на съпротива“ (*streitbare Demokratie, wehrhafte Demokratie*).

Бгоевска дефинира обекта и методологията на изследването по логичен начин, който принципно е в състояние да доведе до важни и научно обосновани изводи. Тя заявява изследването като базирано на смесен сравнителен анализ на три страни – България, Великобритания и Германия. Авторът заявява намерението си дисертацията да предложи „комбиниран нормативен анализ на промяната на законодателството, количествено изследване на прилагането на превантивните антитерористични мерки (тези извън наказателното право), илюстрация на съдебната практика посредством подбрани дела по обжалвания, както и количествен и в по-малка степен качествен анализ на задаваните парламентарни въпроси. Изборът на трите страни е основан едновременно на приликите и разликите между тях.“

Този изначално заложен обект на анализ е последователно и логично проведен. Изводите съответстват на поставения научен проблем и на заявената научна методология.

Силните страни на дисертационния труд са свързани с анализа на конкретното политическо поле, поставено на анализ, а именно борбата с тероризма. Направен е преглед на литературата и са открити тенденции в развитието на проблема. Дисертацията стъпва на тезите на класически автори в областта на господството на правото. Тезите на водещите изследователи са представени коректно. За съжаление, българската литературата в областта на правовата държава и върховенството на правото не е представена изчерпателно и са пропуснати някои значими юридически изследвания.

Направеният методологичен избор е логичен от гледище както на поставения проблем, така и на разполагането на дисертационния труд в полето на хуманитарно познание. Изборът на трите държави не е безспорен, но е възможен.

Представено е и е анализирано законодателството, свързано с мерките за борба с тероризма. Анализът на законодателството обаче е направен не с оглед на обособени проблеми, феномени или социални или правни институти, а е извършен акт за акт взети като поредица и изследвани сами по себе си. От така направения анализ не става достатъчно ясно каква е връзката му с поставения проблем, а именно отговорността на изпълнителната власт и правителството при борба с тероризма.

Според мен, един от важните приноси на дисертационния труд е изследването на отказите за предоставяне на международна закрила и принудително върнати лица с ПАМ (ДАБ). Авторът ни предлага интересен анализ на представените данни. Изводите са интересни и оригинални.

Друг принос в изследването е анализът на данните за прилагането за СРС, както и на докладите на ДАНС, свързани с данни за ПАМ и включени лица в информационния масив на нежеланите за страната чужденци. Интересен е и анализът на обновяването на списъка на физическите лица, юридическите лица, групите и организациите, спрямо които се прилагат мерките по Закона за мерките срещу финансирането на тероризма.

Приносен характер има и изследването на съдебния контрол върху мерките в България. Въпреки че не е ясно защо авторът го нарича „практически“, все пак

изследването се базира на редица знакови дела. Приносът на автора се състои както в събраната информация, така и в нейния анализ.

Приносен е и анализът на практиката на Народното събрание във връзка с парламентарния контрол, посветен на въпросите на борбата с тероризма (с. 88 и сл.). Ценни са разсъжденията на автора във връзка с ниския брой на поставените въпроси, както и направената оценка на българския случай по критериите на изследването за върховенство на правото. Интересен е и изводът, направен на стр. 98, че „повишената терористична заплаха в България след 2015 г. води до укрепване на върховенството на правото в сферата на антитероризма по всички стандарти – обосноваване на административните актове, ограничаване дискрецията на изпълнителната власт и еднакво прилагане на законите.“

Значителна информативна стойност има изследването на британския и немския случай. Анализът, който авторът ни предлага, е интересен. Той допринася за сравнителния, но и за контекстуалния анализ на проблема. За съжаление, авторът възприема по-скоро дескриптивен подход на представяне на отделните закони. Този подход е предпочетен пред проблемния, феноменологичен или институционален анализ – слабост, която бе посочена и по-горе в настоящата рецензия във връзка с изследването на българския случай. Според мен, този подход допринася за информативната, но намалява аналитичната стойност на дисертационния труд.

При изследването на Великобритания и ФРГ, както и при анализа на българската практика, приносите са свързани с емпиричното изследване. Те касаят не толкова юридическия анализ, който е съпътстващ, на места проблематичен, колкото проследяването на емпирични тенденции и закономерности. Всъщност в това се състои и основния принос на дисертационния труд.

Към настоящия дисертационен труд могат да се отправят и критични бележки. Те могат да бъдат обособени в три основни направления – структурни проблеми, концептуално-понятийни недостатъци и съдържателни проблеми. Бих определил като проблематично и правенето на изводи въз основа на оценки на списания, макар и престижни. Не е правилен научен подход да се правят заключения за степента на развитие на демокрацията от публикации, напр. в списание *Economist* (стр. 5).

Структурата на разработката има някои недостатъци от моя гледна точка. За мен би било по-полезно ако тя беше организирана около проблеми, а не около описанието на

отделните конституционни и политически системи. Разделът „Сравнение“ (стр. 182 и сл.) е непълно озаглавен и е „висящ“ в структурно отношение. Обособяването на структурна част, посветена на „преглед на литературата“, при това отново групирана по държави, а не по проблеми, също не допринася за аналитичната сила и убедителността на разработката.

Съдържателните слабости са в няколко насоки. Спорна и недоказана е тезата, според която „не всяка голяма криза в полето на сигурността води до криза във върховенството на правото, дори напротив – кризата може да бъде катализатор за придобиването на устойчивост и гъвкавост на демокрацията.“ От изследването не става ясно как точно в последните години укрепва властта и статуса на парламентите (стр. 6).

Централно място в дисертационния труд заема „отговорността (съдебна) и отчетността (парламентарна) на изпълнителната власт по отношение на техните мерки – правомощия и действителни стъпки – в борбата им с тероризма“. Това е концептуален проблем, а не само понятиен въпрос. Отговорността на правителството и на изпълнителната власт е политическа и тя не се свежда просто до отчетност. Съдебна отговорност носят министрите и министър-председателят, а не изпълнителната власт.

Освен това, от цялостния прочит на дисертацията се създава усещането, че авторът свързва отговорността на правителството основно с върховенството на правото. Същевременно утвърдено разбиране в съвременния конституционализъм е, че отговорността (и това, което авторът нарича отчетност (вероятно български превод на accountability)) са по-скоро елемент на демокрацията и демократичната държава, макар и да имат рефлексия и в принципа на правовата държава (наричан от автора „върховенство на правото“). В дисертацията липсва достатъчен анализ на връзката на разглеждания проблем с демокрацията и демократичната държава, а е поставен прекомерен акцент на отношението на темата към правовата държава. Това създава съдържателна и концептуална асиметрия, която не е оправдана.

Основните терминологични и понятийни проблеми на дисертационния труд са следните. Авторът въвежда понятия, които са спорни и не са обяснени от нея, напр. „милитаризация на демокрацията“ (стр. 5) или „милитантна демокрация“. Не е ясно защо авторът използва термин на английски език като „judicial review“ (стр. 5, 191 и др.), при положение, че има утвърден български термин „съдебен контрол“. Също така проблематичен от правна гледна точка е използваният термин „съдебен мониторинг“ (с.

178 и 189) (правилният термин е „съдебен контрол“) и парламентарен мониторинг (с. 42, 89, 96 и 192) (коректният термин е „парламентарен контрол“). На стр. 85 от дисертацията се говори за „законово постановените форми на парламентарен надзор в България“. Това е погрешно, защото има конституционно (а не законово) установени (а не постановени) форми на парламентарен контрол (а не надзор). „Лостове за парламентарен контрол“ също не съществуват като правен термин. Всъщност наистина авторът изследва по-скоро законодателно установените инструменти за информиране на парламента по въпросите на борбата с тероризма, без обаче да ги подвежда към съответните конституционно установени форми на парламентарен контрол. Ето защо не е ясно дали авторът разбира връзката между парламентарния контрол според Конституцията от 1991 г. и неговото законодателно доразвитие.

В дисертацията личи сериозно смесване на централни понятия с утвърдено значение като отговорност, отзивчивост, отчетност и др. Тези понятия имат утвърден смисъл в конституционализма и конституционното право и на места са неправилно използвани в настоящия дисертационен труд от конституционноправна гледна точка. Бих могъл да приема в полза на докторанта, че г-жа Богоевска се опитва да ги използва в специфична политологична понятийна система, която не съвпада непременно с конституционната такава.

Следва също така да се отбележи, че вътрешните министерства не са органи, както са посочени в дисертацията. Те не могат да бъдат „оправомощени представители на изпълнителната власт“. Недопустимо от конституционноправна и административноправна гледна точка е „под вътрешно министерство да се взимат предвид както самите институции начело с министрите, така и агенциите към тях, чиито функции са в сферата на сигурността – полицейски управления (включително граничен контрол) и миграционни служби“. Подобен съставен вето актьор може да бъде евентуално и с много условности заявен и обоснован от политологична гледна точка, но подобно уточнение не е направено (вероятно се предполага, че се подразбира).

Следва да се подчертае, че съдебната отговорност не е нито контрол, нито надзор, нито мониторинг, както твърди г-жа Богоевска: „нормативно уредена съдебна отговорност (използват се още „контрол“, „надзор“, „мониторинг“)“. Също така некоректно е да се говори за „парламентарния надзор“ когато става дума за парламентарен контрол като утвърдено понятие на парламентарното и конституционното право.

Длъжен съм да отбележа тези немаловажни слабости на концептуално-понятийния апарат и използваната терминология. Това са проблемни моменти от правна, респ. конституционноправна гледна точка. Вероятно, обаче, може да се поддържа тезата за известна автономност на политологичната спрямо конституционноправната понятийна система, поради което в качеството ми на конституционалист, а не на политолог ще си позволя да не сметна посочените проблеми за решаващи.

Накрая следва да се отбележи, че твърдението на стр. 183, че „типовете мерки в голямата си част са несравними между трите страни“ буди известно притеснение. Констатацията в края на дисертационния труд за несъпоставимост на изследваните случаи поражда съмнение в цялостния избор на темата на изследването. Въпреки това, аз съм склонен да приема в полза на докторанта, че тук става дума за непрецизност на изказа или за генерализиране на партикуларен извод, който, ако това е така, не би трябвало да породи притеснения по отношение на общата концепция на изследването.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение смятам, че представеният от докторанта дисертационен труд съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват принос в българската наука. Считаю, че от дисертационния труд е видно, че кандидатът притежава теоретични знания по съответната специалност и способности за самостоятелни научни изследвания по смисъла на чл. 6, ал. 3 от Закона за развитие на академичния състав на Република България (ЗРАСРБ) и чл. 27 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ (ППЗРАСРБ). Ето защо, въз основа на положителната оценка, направена в настоящата рецензия, предлагам на Научното жури да присъди на докторанта Бианка Бориславова Богоевска образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.3 Политически науки (Политология) на висшето образование.

гр. София,

30.04.2024 г.

рецензент:

Проф. д-р Мартин Белов